

СТРАЖИЛОВО

Власник и уредник

ЈОВАН ГРЧИЋ

У Новом Саду, 4 јула 1893.

ПЕСНИШТВО

ДРАШКО

Приповетка Стевана Радића

(Наставак)

То вече дошао је чича Ненад лично уморан кући. Бацивши поглед по својој пространој авлији, уђе у собу, где затече своја два сина, жену Ксенију, снају Јелу и тетку Јелину баба Митру — чекају са вечером. Жена му приђе да му скине торбу, а сна да му изује чизме.

„Остави, синко, сам ћу!“ рече а и не погледа на Јелу. Ова се насмени, намигне на своју тетку на седне на креветац чео фуруне. Из очију јој вирила је нека злоба.

Милутић ни да погледа оца, све нешто крије погледе.

Поседаше за вечеру а нико ни да би речи.

„Да ниси уморан?“ жена ће.

„Нисам...“

„Нешто си ћутљив!...“

„Кад се једе, не говори се!...“

„Е, гле!...“

Милутић срце чорбу, сав се зајаприо, чисто би прекинуо, па да умакне.

„Зар ми мушки морамо као ви женске?“

Ништа друго и не знате, већ само ћа ћу!“

„Та ћу — који ти је андрак, те си

папирио те образе, као да ти је ко кућу над главом запалио. А кад одеш Турану недељом на вино, онда развезеш ту језичицу па: „Браћо, мало нас је, пропадамо, јер нам жепе...“ чује човек од нопа и учитеља, виле им у оне разбарушене главе... па се и он размацари...“

„Ћути!“ мапу Ненад.

Жена се разговориле. Млађи повечераше, поустајаше, прекрстине, се па одоше сви у авлију за послом. Јелина тетка се опрости па и она оде. Остадоше муж и жена.

„Шта си га одрешила пред том туђом женом и овим млађима? Зар они морају чути? Јесте, да, да пропадамо бројно. Комшије Јове син оженио се, кад и овај наш, па већ грли два унучета А ти? А ја?“

„Их, часни те потро! Зар опет то те то? Већ си ми уши обио тиме... па ваљда је божја воља!...“

„Божја воља! А оно шуровање са Милом циганком? Па оно, што си и сама чула од комшија, а?“

„А зар су комшије једанпут што на нашу кућу набациле! Многима смо три у

оку, а особито тима Бућкаловима, што се није за онога њевог клипапа удала — да...“

„Није то набацивање. Та, ето, била је као тресак, а сада... усукала се... а?!“

„Па добро, имамо још два сина, па ће ваљда дати Бог...“

„Два сина! Јесте, јесте, али Милутин не ће узети Јулу — то знај!...“

„А да кога! Та девојка има тала, па је здрава, персонаста...“

„Не ће!...“

„Бог с тобом! Та јеси ли ти при чи-стој свести?! Ваљда ми тек не ћеш дове-сти какву подераних лаката... да ми се свет руга... да прће усне за мном, кад у цркву дођем... Та не ће друга прекорачити ми прага, већ преко мене мртве. То знај опет ти! Да! Где ти чуда! Имаш доста свега, али за то треба да узимаш с талом...“

„А за што не какву сироту, када ја имам свега доста?!“

„Сироту! Да се не могу отрести род-бине јој. А шта овој фали? Није саката... Богата је, па још каква девојка — а и момак ју воли. О томе да ми ниси више говорио!“

„Говорио, не говорио — али ти кажем, да не ће увек бити ни на твоју, ето ти; ма коју другу, али из те куће не ћу. Ова је наша увек тамо, па се домунђавају...“

„Та родови су, јуначе; ваљда не ће ићи чак Каприћевима у девету пету — род роду!“

„Али ако буде као и ова... а чула си шта је ова наша говорила оној на салашу, да је много боље без деце и да се није вредно с децом петљати... Ето, то ти је говорила баш сама снаша Милка; па, буд смо унесрећили првог, да и другог уне-срећимо? На част јој њен тал! Оно, ја немам ништа против девојке, нити бих рад, да глас какви за њом пукне — али, да није с овом у роду...“

„И ти слушаш што свет говори! А зар та снаша Милка није зловна, што нисмо узели њену синовицу, те и сада навија на своју воденицу! Еј, еј, ала си плитке па-мети, бого мили! Чујеш, остави ти тај по-сао мени... то су женски — моји послови, а ти се у то не мешај, као што се ни ја не мешам у твоје. Ето ти; требају ми си-

ротe; да ми јој родбина долази у госте неофарбаних шарагаља, у подераним рекла-ма, кратким каминима, а луетинама од педља! Да ми развлачи маст, лебац, смок својима, ево и теби и њима!“

Ту зврцну палцем о прсте, залупи врата за собом па изађе у кујну.

Чича Ненад остаде сам. Гнев му је киштио по грудима и, што нигда није, хтеде сунути на своју жену, али се трже. Завали главу међу шаке, подлакти се и стаде по-гледати у светиљку и премишљати. У нај-већој слози и љубави живео је са својом женом, док није почео женити свога нај-старијег сина. Није он хтео из куће Ма-крићеве, јер су већ три удате, а немају од срца порода. Тада је отпочела свађа са женом. Али јој је пустио. Речи попе и учитеља о злу, које се почело укорени-вати у нашем народу, падале су као врело угљевље на душу Ненадову, јер ево већ трећа година, а он нема унучета. Још како тако, да није и од света што шта слушао о Јели, и да ова није сама рекла, да је боље без деце. Син соко! Она пре као пеливан, а сада као прет... Али шта ће? Зар сада под седу главу да пукне глас по вароши, да се газда Ненад Змајевић поту-као са својом женом!! А и Милутин! Као да су га оманђајисали. Иде за Јулом као слеп. Ако у колу, до ње игра, ако у пу-дарину, у њен подрум! Да се противи жени до краја, направило би се зло у ку-ћи, каком на далеко није равна.

Устаде и ћутећи оде у авлију, да обиђе стоку. Жена му скидаше са једека осу-шено рубље. Преко плота у авлији ком-шинској, газда-Јовиној, виче дериште: „Ле, ле, дела!“ и показује газда-Јови врашца.

„Чујеш ли? Када ће твоје тако?“ за-пита Ненад осорно жену.

„Не булазни!“ одговори она преко ра-мена и оде у кућу.

*

Прошло је већ две године, како је чича Ненад оженио и свога другог сина. Пошла је за њега Јула. Ненадова се слутња оби-стинила. Тек што је крочила у кућу, по-чела се све нешто потајно домунђавати са старијом снајом. Оно, истина бог, није

њему било противно, што се две му снаје лепо слажу, али му то потајно шуровање није годило. Више пута би напоменуо својој жени, за што зебе, али би ова умела његову сумњу ублажити. Променио се човек, да га једва можеш познати.

Сећаху једне вечери снаје, жена му и он у соби. Жене су ћутећи преле, а чича Ненад је превртао календар и тражио вапаре. Синови му бежаху у ади. Око једанаест сати устадоше снаје и одоше у своје вајате. Чича Ненад се почео спремати за спавање. У том залајаше вапке у авлији. Устаде да види шта је. Када је у авлију изашао, није чуо ништа, па хтеде патраг у собу, али у то опази светлост у Јелину вајату и чује разговор. Приђе ближе па стаде прислушкивати. Када је прве речи чуо, чисто му се следила крв у жилама. Жена му изишла, да донесе из трема још мало суваци, а он јој мапу руком те и она приђе.

Ево шта је чуо из Јелиних уста:

„Хи, хи, хи... видиш ли, како нас тај матори орлуш гледа, као да смо му оца удавиле... Па јуче избаци Милу циганку на сокак. Знам шта мисли, а и чула сам од кума-Јуце, како нас грди, што нема — унучета и да нази на нас. Мој соколовићу! Касно си се сетио — што је ту је. Не ће ти те окорела ручерде загрлити ни Јулиног детета... Па и трећа кад дође... Но то би још лепо било, да допустимо трећој, онда би њу све у кући волело... а нас?... Не ћеш, не; сиромас стари; нас три, као три... па деда не ће загрлити унука... осушиће се јадник као прст.“

Јула је ћутала а била је невесела.

„А шта си заћутала?! Ти се канда кајеш?“

„Кајем се; да, да се кајем. Сад тек видим, шта сам урадила... Камо среће, да те нисам слушала!“

„Шта, шта? Их лудо! Зар овако није боље, већ да ти кмечи по вајату, да не можеш спавати...“

Јула оборила главу па ћути.

„А шта ће нам деца? Када стари зајмури... поделићемо се. Свако ће добити четрдесет ланаца земље. Лепо дадеш у аренду па живиш као госпоја... Ха, ха, ха!! Та ти плачеш! Иди, Ђурко... шта ти је?“

„Ништа...“ — устаде Јула и плачући пође у свој вајат.

Јела је још нешто као за себе говорила.

Деда Ненад се са женом уклони. Дошавши у собу с почетка је ћутао као заливен. Жена му седне на креветац, па дигне очи у икону св. Ђурђа. Поглед јој бејаше страхан. У том ће Ненад:

„Видиш шта дочекасмо. Место да забавим своју унучад, преврћем ову календарину свако вече. Сваки дан ми се срце цена на двоје, гледајући два сина, као два сокола... па ове две... Па, сада си сама чула. Видиш, да не би сирота одпела коју шачицу масти — ето, ова већ прави тестаменат и тражи четрдесет јутара земље, ето видиш, Ксенија! Не ћеш да се ја мешам у твоје послове! А да сам ја макар овој другој прочитао сакраменску сектенцију, када ми дође у кућу, било би другојачије. Та је ипак нешто боља. Видиш, да се од срца каје. А ти мени: како бих ја то говорио?! Па знаш шта! Кад дође Миљко кући, хајде да узмемо и ону трећу... Та има бар тала. Шта ће ти неофарбане шарагље... дуге лутетине...!“

Ту чича Ненад чисто злобно погледа своју жену.

„Доста ми је!“ проговори она кроз плач. „Отрова ме та несретница... Унесрећи ми онаку децу...! Немој ме још и ти грести!“

Ксенија зајеца а главу наслони на оглавље малог кревета, на ком је седела.

Чича-Ненаду се сажали па је почне тешити:

„Нека нам Бог поживи нашег Миљка, да нам се сретно поврати, отворићемо боље очи, коју ћему за снају. Не пада ивер далеко од кладе.“

И, обоје се топло стадоше молити Богу за здравље и срећу свога најмлађег сина.

*

Било је пред зору на велику Госпојину. Синови и снахе чича-Ненадове поустајаше још у прво звоно па се спремаху у цркву на јутрење. То им није била првина, јер из куће чича-Ненадове све је ишло у цркву, била недеља или други који светац. Само би за време службе остала код куће редуша, да спрема ручак.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Црква је пуна света. У мушкој се по столовима поређали стари људи, а у женској напред млађешина. лепо и чисто обучена, а за њима старе баке. Чича Ненад је често погледао у женску препрату и чињаше му се, да код свију удатих женскиња лебди на уснама осмех пун среће и задовољства, а само му његова Јела изгледала као буди бог с нама. Друге су гледале у свештеника и појале, а она је као, боже прости, суманута гледала сад на једну, сад на другу страну.

Једном се нехотице оте чича-Ненаду поглед ла леву страну женске препрате и заустави се на младу девојчету. Ако се што појало, то је и она појала, ако се што читало, то се и њена мала устаница мичала. Чича Ненад ју је познавао од малоће, али му нигда није тако упала у очи као данас. Кад је се нагледао, подиже очи

свештенику и запоје са народом „хвалите имја господње“ — а Бог ће га знати, шта је премишљао.

Када је дошао кући и сео да се одмори, утрчи стари слуга Маџар:

„Ево га, дошла наша бака-Миљка!“

„Миљко! кликне чича Ненад па потрчи вратима а у тај пар се врата отворише те уђе у собу висок, црномањаст момак, прашан, са торбом у руци и чоханим капутом преко леђа.

Из очију му суктила је чежња за својим домом, својим родитељима, браћом, снахама.

Скупинше се сви око њега.

Он се сагнуо, скинуо шешир, љуби оца у руку, мати њему косу, што је пала по челу. Браћа примају торбу, капут, а Ференц мрмља: *derék fiú!*

Кроз четврт сата седели су сви за столом а питањима ни краја ни конца.

(Наставиће се)

МРКИ ВУК

Историски роман Адама Креховљецкога

Превео с пољског Рајко

(Наставак)

Доласку пана Мађка врло се обрадова. Знађаше он, да је Борковиц ојачао у сили и значају и да његова помоћ може бити успешна.

— Да ти можеш — рече Јану — привући брата на нашу страну... можда би, његовом помоћу, кадри били избавити Аделајду. Брат је твој моћан и смео...

За то Јан одмах, по доласку Мађкову у Касел, не споминући о старим задевицама, развезе на дугачко и на широко о ландграфу, хваљаше његове добре стране и усилјаваше се да придобије за њега срце братовљево.

Старији много од Мађка и ни налик на њега по цртама на лицу, Јан беше виши узрастом, али мршав, погрбљен. Не имађаше ни оне ерчаности у кретању, ни поноса у држању. На сухом му, смежураном лицу и у малим, упалим очима просјајиваше лукава тврдокорност. Кад гнев ускини у њему, стискиваше уска уста и ћуташе, а после — свеђаше се. И у њега беше

онаке исте лукавости, као у Мађка, а беше још и препреденији и проицавији, не достајаше му ипак одважности и жетине млађега брата. Кад је шта хтео да учини, дуго је и пажљиво размишљао, и не би никад онако напрасно плануо, као Мађко, ни у највећем гневу.

Веран својој одлуци, Мађко испрва само слушаше и ћуташе. Виде јасно, да у том часу треба његова помоћ и ландграфу и брату, па стрљиво чекаше, док се сами не одаду. Ипак по некада, кад Јан стане ковати у звезде ландграфове врлине и хвалити живот на каселском двору, не могаше се пан Мађко уздржати да не прене у смех, а то Јана довођаше до беснила.

— Чуј дер! — рече једном — не смеј се... јер ми је жао старога ландграфа... Очаја за Ђерком, а не зна, како да ју ослободи, Нема снаге да завојшти на Казимира, а види, да ће одатле бити свега и сванита. Казимир се узјогунуо, не ће да чује о измирењу са женом, тражи развод... а ландграф то не може допу-

... Аделајда је краљица и као краљица ће умрети...

— Ал' не ће да умре! — засмеја се опет Маћко.

Јан луни ногом, прокле, али се одмах умери. Био би можда плануо на Маћка, који не умејаше, како ваља, поштовати ни ландграфа, ни старијега брата, ни његових немачких осећаја, па ни оне рођаке ландграфове, а своје снахе, но имајући важна разлога да се умери, погледа само злобно у дрско лице Маћково и рече за час мирно:

— Краљица Аделајда није заслужила такве судбине. Погажени су и бојџи и људски закони. То не може дуже тако бити, ваља томе учинити крај.

— Али како? — подруљиво ће запитати Маћко. — Краља тек не ћете патерати да живи с немилом женом... Војевати не можете против њега, јер ће вас он погњавити у руци, тебе и твога ландграфа и десет таквих грофова или барона.

— Не! — прекиде живо Јан, — војевати не ћемо, ал' има других начина...

Маћко погледа радознано у брата.

Брат ћуташе неко време, прође се по соби, а после застаде пред Маћком и мерећи га проницавим погледом:

— Ти, да хоћеш — рече полачко — могао би нам бити од велике помоћи...

— Ја?... — прекиде Маћко с притворним чуђењем. — Ваљда се тек не ћу борити с краљем за вашу Аделајду...

— Не ради се ту о борби — удиљ мирно и с нагласком говораше Јан — него о том, да се дела обзирно и смотрено, а у Кракову да има поузданих људи, који ће пратити сваки корак. Имамо ми онде својих гласника, ал' ти не могу до краља, а знају само оно, што није тајна, о распуштености Казимиревој и његовим злочинима...

Маћко одмахну руком.

— Више брбљања — рече — него истине. Најпосле, шта ме се то тиче? Ја се бринем само о том, да ми краљ не смета својом влашћу... А што милује Рокичану или Естерку, а не Аделајду, и што је згазио једнога кукавна кнеза, — то мени ништа не шкоди...

Јан погледа с презиром у брата.

— Ти ил' си глув — рече — или лукав, кад се не ћеш ни пред братом да одаш... Али ја и без тога знам, шта ти саљаш. Краљ ти је дао војводство и сада те је придобио, ал' ти

не ћеш бити дуго тим задовољан. Ти хоћеш да будеш најмоћнији тамо у Великопољској... и за то ниси хтео остати овде са мнош, и ако би ту имао већу слободу, а не би имао никаква господара над собом...

— Не за то! не за то! — крикне Маћко, љут, што Јан проницаво погађа његове тајне смерове, — него за то, што не трпим твојих Немаца, а твога ландграфа држим за луду!

Јан се угризео за усну. Гнев кипљаше у њему, очи сипаху искре.

— Ругај се, како хоћеш — одазва се за час — али без Немаца не можеш остати. Твоја је дружина листом немачка...

— Јер су разбојници! — врисну Маћко.

— Али теби служе — прекиде Јан — и ти од њих имаш користи. Еле слушај, место да се љутиш без невоље. Рекох већ: краљ те је придобио, али не на дуго. Ти се мораш сукобити с њим, а хоћеш ли да будеш победник, спремај савезника за времена. Наћи ћеш их овде, у мени, у ландграфу, међу овдашњим витештвом...

Маћко се непрестано подруљиво смешкаше, али слушаше све пажљивије. Није још јасно увиђао, на што Јан смера, ал' је осећао, да, својом оштром проницавошћу, погађа његове намере.

— Да знам поуздано — говораше Јан даље — да ћеш сачувати тајну и помоћи нам, ја бих ти поверио важан план...

Маћку севнуше очи.

— Заклињем се! — рече.

— Витешким грбом? — запита Јан.

— Грбом нашим, нашим породичним знамењем!...

— Онда слушај: У Кракову је, као што знаш, велика срџба на пороке краљеве. Свештенство се страшно љути, великаши се одмећу од њега... али то још ништа не значи... Док је Аделајда у његовој власти, у Жарновцу, не може се то разгласити на све четир стране. Ми је морамо имати овде... а онда ћемо с тужбом пани, ћесару, свуда. Засужњена краљица, присиљена да бега из ропства, — то је страшно оружје у нашим рукама... и ми морамо њу уграбити што пре... Сутра може бити прекасно. Умориће ју у том Жарновцу или ће је присилити, да пристане на развод или Бог зна на што... А кад она буде ту и ми подигнемо грају, која ће одјекнути по читавом свету, ти онда скупи незадовољнике, узбуни читаву Велико-

вољску, сазови шљахту, а ја ћу ти одавде послати у помоћ таку дружину, каке још ниси видео... Ко ће онда бити уз краља?... Цео свет ће га осудити, папа проклети, свештенство оставити... а у том метежу ће сазрети твоје намере...

Маћко стајаше оборене главе, није се више смејао, него слушаше и срце му растијаше. Све, о чему је сањао у својој души, Јан је назрео и погодио проницавим погледом. План беше дрзак, али баш за то је привлачио Маћка.

Дуго није ништа говорио, него је размишљао о оном, што је чуо. Завера дозреваше у његовим мислима, док за час не пружи, полахко, брату руку.

— Погодио си — рече кратко — то ја хоћу, да будем господар у Великопољској... ма којим начином. Али ти још не знаш све и сва; да се пак можемо споразумети, треба да ти кажем, шта ме гризе...

И ту у неколико речи исприповеда брату свој разговор с краљем, спомене мисију, коју је добио, да приволи ландграфа, нека пристане на развод и да краљ намерава узети Јадвигу Глоговску.

Говораше непрекиданим гласом, приказујући силним и језгровитим речима срамоту, коју је доживео у жегањском замку.

А што је више говорио, све га веће беснило спонадаше, да га више не могаше ни обуздати.

— Да краљ — додаде, завршујући — с ђаволом спрегне, ја ћу читав накао позвати на меџдан, па ил' ћу дати главу, ил' видети у презиру ту Јадвигу и жегањскога кнеза.

Дрхтао је од срџбе по читаву телу, очи му синаху искре, речи тецијаху као незадржана бујица из помодрелих усана, да се чисто Јан поплаши од те огорчености.

— Ти волиш ту Јадвигу? — прекиде.

— Ха, ха, ха! — грухну у смех пан Маћко — кад би ме хтела загрлити, пљунуо бих јој у лице — тако ју волим!... Али за нанесену ми срамоту, за то, што не хтеде са мном да говори, ни ти да ме гледа, за то, што јој отац подругливо скреса мени у очи, да нисам вредан такве кнегињице, за то, што се усудио, да ме вуче за нос у оном двобоју с Готфридом — за то хоћу потпуну освету, да се не каже, с Борковиц три срамоту без освете!

Говорећи то трчаше по соби, док најзад не застаде пред братом, загледа му оштро у очи пламеним погледом, па рече кроз стиснуте зубе:

— Не трпим твога маторога ландграфа и мрзим твоје Немце, ал' ћу с вама спрегнути на смрт, само да радите, у тој ствари, што ја хоћу!...

Јан се немирно маче.

— А како ми можемо знати... — започе.

— Ја ћу вам се заклети — прекиде живо Маћко — да ћете добити све, што зажелите. Аделајду ћу вам избавити из жарновачког замка, ландграф ће сам по њу ићи и одвести је без запреке, а ако би било каке запреке, ја ћу је савладати за њега... То само хоћу, да ми сада обећате, да пристајете на развод...

— Никада! — крикну Јан.

Маћко скочи.

— Не буди луд — рече — ви хоћете да спасете Аделајду, да се осветите краљу — а и ја се такођер морам Јадвизи жегањској и њеном оцу тако осветити, да се ваљају преда мном у прабини...

— Онда спали Жегањ!... — примети Јан.

— Ха! ха! — засмеја се Маћко — спаљени се замак може брзо на ново саградити, али поломљене славе и згажене охолости нико не обнови ни не подиже... Кажем ти: ја хоћу да их видим презрене, а за то има само један начин... Краљ хоће да има жену и с њом право потомство, Јадвига живо жели да постане краљица... а знаш ли ти, каки је начин најокрутније освете?...

— Каки? — запита Јан, гледајући с услахириеним чуђењем у зажарено братовљево лице, које грчевито дрхташе и мењаше се сатанским изразом пакости.

— Каки? — понови пан Маћко, гледајући испод очију на Јана — ти си тако оглунавио међу Немцима, да не знаш, с не треба, ако хоћеш да се светиш, сметати ономе да достигне мету, кога хоћеш да згазиш, него ваља на врхунцу те мете чекати на њега и оданде га сурвати!... Хтедох и сам пре да сметам... али сад друкчије мислим: сметати је тешко... борба је неједнака. Еле нека се краљ ожени с Јадвигом... нека та охоло кнегињица постане краљица — а онда...

Јан је слушао, ал' није разумео, — Маћко му изгледаше као махнит.

— Шта онда? — понови — они ће славити славље.

Маћко зграби брата за руку, наже му се на ухо и стаде шапутати.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs што је више шапутао, лице Јаново биваше све блеђе.

— Ти си ђаво, а не човек!... — прекидаше га час по час, слушајући. — Ужасна освета! Маћко се смејаше.

— Видиш — говораше, — како се наше ствари сугичу... Ви ћете се осветити Казимиру и славити славље с Аделајдом; а ја ћу све задобити, дочепаћу се владе у Великопољској, и згазити оне, који су се мени ругали.

— Ужасна освета! — шапуташе Јан замишљено.

Али за час диже главу и пружи руку брату.

— Ти си мудар — рече — а зао као ђаво, али план мора поћи за руком... Хајд'мо ландграфу.

И одоше... А још тај дан, након довршена договора, посла пан Маћко гласника краљу у Краков с опширним посланством. Јављао је, како ландграф допушта развод с Аделајдом, само жели да може без запреке походити ћерку у Жарновцу и да се с њом најпре посаветује.

На брзо стиже повољан одговор, а мало за тим крену се стари ландграф, у Жарновац, с многобројним двором и дружином, коју помножи пан Маћко својим друговима, давши особите наредбе Отону од Шчекаровица и Николају Пшонци од Бабина.

— Ви добро отворите уши и очи — рече — па чекајте на мене у Кракову; ја ћу онамо често долазити, а ви морате знати за све, што се догађа у двору, у граду и код бискупа...

Праштајући се с братом, напомене му у кратко читав план.

— Чекајте од мене гласа... Кад дам знак шиљите, како си обећао, паши, ћесару, куда хоћете. Од мене, из Великопољске и различитих крајева, учестаће у Авињон тужбе на саблазан. Начинићемо таку вреву, да ју чује цео свет... И тако ћемо славити славље, и ви и Аделајда и ја... У Кракову ће ми помоћи и свештенство, а за Великопољску је већ моја брига... Као војвода и намесник имаћу сада таку власт, да за годину дана не ће бити онде мога непријатеља... све ћу спремити и очистити!...

Кад мало после стаде пан Маћко пред краљево лице у краковачком двору, Казимир му пружи обе руке:

— Хвала ти, војводо! — рече. Твој је утепај, у часу, учинио више, него моје бриге од толико година...

Пан Маћко беше токорсе забринут у лицу.

— Милостиви господару — одговори — чини ми се да развод не ће бити ни потребан... Краљица је Аделајда тешко занемогла и све бих рекао, да ће стари ландграф, кад дође, морати носити мртво тело своје кћери у Касел...

Казимир обори главу, кријући израз у очима.

— Говорили су ми већ — одазва се — о тешкој болести краљичиној... Ну, живот је људски у бојжој руци... А ти се, војводо, сада жури у Познањ, па гледај, скупа с Прецлавом, да буде мира и реда... Можда ћу и ја на брзо онамо доћи...

— Не бој се, краљу! — одговори Маћко, умећу се користити подељеном ми влашћу... Само у почетку ће требати снажно радити, да се приволе послушности... Јемачно ће стизати тужбе, да сам оштар... изволи ипак, милостиви господару, ослонити се на мене и дати ми времена...

— Одлучно ради — прекиде Казимир — само без окрутности, и савлађуј своју напраситост, војводо. Непријатеље ћеш лакше привући милом, него потлачити силом...

Пан Маћко сакри подругљив осмех, поклони се ниско, и, опростив се с краљем, оде мало за тим у Познањ, да заузме своје намесништво.

Пан Сенђивој од Чарикова сеђаше, дотле, мргодан у замку кожмињском и нестрпљиво изгледаше, да се врати пан Маћко. Мину доста времена без икака гласа о њему, а дембелисање у замку дотужаваше врло беспоме Наленчу и читавој посади. Већ их не беше могуће ни држати на узди како требг; измицаху неки на лупештво у околицу, а једне ноћи, не зна се да ли без знања или с допуштењем Сенђивојевим, упадоше у Одсеч и уништише велик део наленчовскога замка.

Али једнога дана стиже глас у Кожмин, да долази пан Маћко, као војвода, и да је већ у Познању, где уговара с Прецлавом о подели старостинске власти. Не беше то тежак посао, јер Прецлав беше одавна у пријатељству с Маћком, а презаше од њега, као од ватре, и увек му чињаше по вољи.

Пан Сенђивој прими тај глас с великом радомшћу. Гласно хракну, а то је обично чинио, кад му се деси што мило или изненадно, севну зажареним погледом и промрмља:

— Ваљан човек!...

После заповеди да се све спреми, у замку,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

за дочек господарев, а сам не пође у Познањ, него чекаше.

— Нечим ћу га изненадити... — шапуташе.

А није једини Сенђивој немирно очекивао тај повратак. Чекала је дуго на Маћка Мехтилда с плачем и чежњом, док најзад сузе не усахнуше, а чежња срце не расточи, угаси ватру у очима, потамни лепоту. Дуго борављаше у потпуној осами; могло би јој изгледати, да су сви у замку на њу заборавили, да не беше брижне помоћи од једнога млађана немачкога војника. Није он много с њом говорио, али како му беше поверена стража у том делу замка, гледаше на њу очима, које се блистаху од уехита и туге; кашто прозбори реч у матерњем језику, кашто донесе каки глас из света, кашто пожали осамљену жену.

На жудно и нежно срце Мехтилдино падаше, као утеха, свака реч, сваки поглед тога младога војника. Гледаше на њега са захвалношћу и уздаше се, да ће јој он једини, од читаве посаде, хтети помоћи и сажалити се на њену судбину.

И тако једном, кад Маћко никако не долажаше, а живот у осами постајаше све тежи, Мехтилда, сретнувши тога војника, приближи му се сама, на му рече:

— Ослободи ме... пусти ме из замка... утећи ћу!

Војник побледи. Гледаше дуго у њу замагљеним очима, у којима просјајиваше велико саучешће, и одговори у кратко:

— Добро... поћас... али ни ја ту не остадох сам...

И оде. А Мехтилда отрча у своју собу и грозничаво се стаде спремати на пут. Ужасна жалост тргаше јој срце.

— Отео ме — мишљаше — учинио ме на час срећном, да ме отисне, скупа с дететом у бездан невоље... Не могу издржати — утећи ћу!... бар ћу бити проста, слободна!

Но: се спустила тиха, мрачна, грозна. Из далека дошраше фијук ветра и хука буре, која бешњаше по шумској пустоши. По ходницима се разлегаше једнолични одјек одмерених корака стражарских.

Мехтилда чекаше недахнимце...

Наједаред се зачунше убрзани кораци на ходнику; из далека дошраху крици, вика, хрвање, а после — тишина... За час се опет разлегашу тешки кораци, нево снажно трже собна

врата, која се отворише и на прагу се указа дивска прилика врховнога надзорника стражарског, који обично стајаше на улазу подземних ходника, што но спајаху тај део замка, где становаше Мехтилда, с главним делом, који беше другима приступачан.

Дитрих беше име томе надзорнику. Беше родом Немац, а грозне слике и прилике. Нико од њега никада не чу лене речи, — заповеди Маћкове извршиваше слепо, а живот других људи не имајаше код њега никака значења. Ко није слушао, томе смрт... а задаваше ју по узданом руком, без колебања, као да убија неспособну муху. Беше дивскога раста а такога лица, које мораде будити пренеражење, јер на њему никада не задрхта ердачно чувство и не ублажи дивљега израза. Велике, грубе црте никада не озрачи осмех; проседе длаке одбијаху се од црномањасте коже, ишаране модрим жилицама, — велике, избуљене очи, беху увек закрвављене и гледаху без блеска — мртво.

Стаде на праг, на гледаше. А мораде бити грозан тај поглед, јер је Мехтилда вриснула.

Дитрих приђе к њој и пограби ју за руку... Из груди му се изви хрипљив, пригушен глас.

— Сина си мога упропастила! — пронапута кроз стиснуте зубе, који као велики, жути кали, блеснуше иза модрих усана.

— Сина си мога упропастила!... — понови и стаде трзати Мехтилду, која, нема од препасти, гледаше на Дитриха укочним очима.

— Сенђивој је само на то вребао — говораше даље Дитрих непрекиданим гласом, који му зашпињаше у грлу, на се тешко извијаше, — видео је, како си данас с њим говорила; истражујући даље, оназио је спрему за бегство... Заповедио је да га ухвате — погубиће га!...

Говорећи то ломљаше руке Мехтилдине у железној својој песници. Несрећна жена превијаше се до земље од страха и бола, а не беше кадра прозборити речи.

— Ја нисам ништа крива! — јаокну најпоеле. Дитрих грозно опеова.

— Чујеш ли ме! — рече, — мој ће син погинути, ал' ја остајем!... Не знађах се ником емповати, — једином је њему нагло кашто лудо срце.. Он ће погинути, — али ти ћеш исплакати своју душу у сузама, а твој драган... војвода, зевнуће у мојим рукама!...

Говораше то Дитрих готово шапнатом, приближив своје одвратно лице белом лицу Мех-

тидну, да она осећаше на себи његово жарко дисање и дивље погледе крвавих очију, које ју, својим мртвим изразом, просецаху и тиштаху као ледена, оштра гвожђа...

— Избавимо га! — проговори.

— Избавити! — повиче подругљиво Дитрих. — Не избави га више него, ни читав накао. Сутра ће стрчати његова глава на градекој капији, војводи у поздрав...

Пусти Мехтилду, која клону на земљу у несвести, гурну ју с презиром и петрча, трескајући вратима за собом.

За часак стајаше опет на улазу у подземне ходнике, на обичном свом месту и одмереним се кораком стаде шетати у ноћној сени и мрачној тишини.

Наједаред застаде, наслони се леђима на зид, на прислушкиваше...

Из далека допираху му до ушију глухи одјеци корака и као звекет оружја... На противном се зиду одби светлост од буктиња, затрепта, помаче се и зађе у тмину... Неко гласовито викаше, после се измеша неколико гласова, а за тим једин једини јаок — и све заћута...

Дитрих поскочи као рањена звер — згрченим песницама удараше о хладни зид, а најзад се наслони на њега главом и тако остаде непомичан. Дивско му тело дрхташе од јецана, које беше налик на смртни роџац, а час по час извијаше се шанат из уста:

— Син... син мој!...

Сутра дан, кад се је смркло, читава градска стража стајаше под оружјем. Прозори беху расветљени, на зидовима и капијама гораху буктиње, а на главној капији, више од других, пламбаху, великим пламеном, две укрштене буктиње. Међу њима, натакнута на кратко копље,

стрчаше људека глава, — ужасна, крвљу обливена, поцрнела, с искривљеним устима, иза којих се искезили бели зуби.

Ударише у бубње, а у исти мах унаде трком у капију војвода Борковиц са својом дружином.

Стражи на челу стајаше Дитрих, миран, непомичан, и гледаше мртво преда се закрвављеним очима. Гледаше и на главу сина свога, која се јасно видела у црвеном пламену, и ни један пут не задрхта.

Борковиц скочи с коња и прилазећи Сенђивоју, који изиде из замка у сретање:

— Шта је то? — запита, мрштећи обрве и показујући на главу, натакнуту над капијом. Сенђивој хракну.

— Питај Мехтилду — рече кратко — беше то немачки милосник... дао сам му одрубити главу...

Маћко устукну. Уста му се искривине подругљиво.

— Ха! ха! засмеја се. — А она? — додаде за час — Мехтилда?...

— Чека суда — рече Сенђивој.

Борковиц кину.

— Ишибати! кроз капију! на поље! — дрекну.

Стари Дитрих приђе.

— Када? — запита глухо.

— Одмах! — одговори војвода и оде унутра у замак.

— Изненађење... — мрмљаше Сенђивој, идући за њим — ослободио сам га од те жене...

И задовољан гласно хракаше, гледајући испод очију на Маћка, који, као да хоћаше, да заборави на то, што се догодило, заседе одмах с дружином да пирује.

(Поставиће се)

УМЕТНОСТ

СА СЛИКАРСКЕ ИЗЛОЖБЕ У БЕЧУ

(Свршетак)

Преда мном је genre-слика врло даровитог немачког модерног сликара Валтера Фирла и то „In der Genesung“. Шта нам приказује та лепа слика? Први су дани пролећа. Благосјајни зраци златаног сунашца тек што су обасјали нежне листиће. На тим благим и топлим зра-

цима сунча се болана девојка. Своју бону главу наслонила на раме своје остареле мајке, којој на лицу читаш, да би кћери да помогне, да јој ублажи болове. Њихово јадно одело, у близини она мала кућица, па и сама природа околу њих казује ти, да је то крајња сироти-

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ња. Онај са свим природни и верни израз лица у болане ћерке, оне лепо нацртане руке њене остареле мајке, оне боре на мајчину лицу, све то карактеристише уметника као првака. Фирле је млад човек, можда му је тек тридесет и пет година а изложио је до сада по разним изложбама, колико је мени познато, само пет слика, али и то мало радова карактерисали су га као уметника, који влада неизмерном техником и големим посматрачким даром. Сваки лик, који он нацрта, одликује се силном истинитошћу. Његови ликови изгледају нам као да заиста у простору слободно стоје, а не да су насликани, тако су пластично изведени. Све то уметник постизава згодном употребом зрака и светлости, која је око тих ликова.

Или погледајте genre-слику „Wegmüde“ од Хуга Кенига. Слика вам приказује слабу и нејаку девојчицу, која је накупила по шуми сувади. Упртила корпу са тим дрвима на леђа, али, које од умора, које од слабости, не може даље, него села на чистину у сред шуме а покрај ње верни јој пратилац, неко малено псетанце. Дивно је уметник извео оно суморно, облачно небо, верно је нацртао и оно шумско дрвеће, али најлешше је изразио патњу, беду и невољу на нежном лицу оне још тако млађане девојке.

Ко хоће да види католичке калуђере и свепстенике, којима је најмање досадио пост и дуга молитва, него којима је више пута додијало пиво и вино, тај нек погледа genre-слику „Klosterkegelbahn“ од Грицнера. Слика вам приказује католичке калуђере на куглани. Све сама дебела лица са задовољним погледом. Неки са чашом а неки са бурмутицом у руци. Најдивнија је позитурa оног побожног брата, што ће да баца куглу. Остала његова дебела браћа упрли поглед неки у њега а неки у куглану. Ко у опште ужива да гледа ту голобраду, ћелаву браћу, са лицем пуним као месец и великом трбушином, у подруму, у кујни, на куглани, при картању и при осталим земним уживањима, али само не као слуге божје, тај нека потражи радове тога уметника. Он је њихов живот врло добро проучио и само сликама из живота католичких калуђера постао је чувен сликар. Свака његова слика одликује се добрим цртањем, извршеном карактеристичком појединих лица и лепотом боја.

Даровити уметник модерног правца Лудвиг

Детман изложио је genre-слику „Heilige Nacht“. Тема, коју су најрађе изводили сликари XIV и XV века, изведена је овде у чисто реалном правцу. Ту има три слике. Прва слика приказује нам рај са змијом, друга сиромашну колебу, у којој се родио Спаситељ, а трећа крст, на којем је Христос испустио своју душу, дакле рај, Јерусалим и Голгота.

Рај није најлешше приказан. Не знам, да ли би се коме допадало вековечно боравити у томе рају. Подобност уметникова најбоље се опажа у средњој слици „Јерусалим“ или „Рођење Христово“, које навешћују силни анђели сакупљеној светини. Из колебице, у којој се родио Спаситељ, указала се светла зрака и њоме обасјани анђели крећу се, да навесте свету најдивнију вест. Народ, очаран том натприродном светлошћу, пада на колена и својим држањем тела и изразом лица и нехотице показује онај силни утецај те небеске појаве. Трећа слика приказује разапетог Христа са ранама, из којих не тече црвена крв, него, по изради уметниковој, нека црвена ужарена маса. Цела слика показује уметников дар за композицију и врло фини укус за боју, само што није свугде одржао ону мекоћу, љупкост и нежност боја.

У карактеристици појединих лица и у лепоти боја одликује се Бокелманова слика „Testamentsabfassung“. Мисли, жеље и осећаје, који се крећу у души и срцу појединих особа, уметник је вештачки приказао у изразу лица и држању тела. Овај уметник слика само оригиналне сцене из живота, где може на појединим особама да изрази дубоке мисли, силне осећаје и буран живот.

Мађарска уметност није најбоље заступљена на овој изложби. Ту су чувене портретисте Ђ. Бенџур и Л. Хоровић са врло леним радовима. Ту је genre-сликар Т. Маргитај са сликом „Der erste Wechsel“, из мађарског народног живота. Овај, у први мах са свим обични сликар карикатура за врло кратко време тако се усавршио, да данас врло вешто израђује и јаче карактере. Слика приказује двориште мађарског магната. За столом показује отац своје сину његову прву меницу, на коју је подигао од Чивутина доста новаца, па сада Чива поднео оцу меницу на исплату. Негодовање очево, брига мајке и сестре, озбиљност надзиратеља добара, све је то уметник врло вешто изразио на лицу

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

појединих особа. Слика би била изврсна, само да није и сувише монотона у боји.

Лепша у боји али слабија у карактеристици је genre-слика „Eine Verhaftung“ од мађарског сликара J. Reber'a. У мађарску гостионицу улазе наоружани жандари, да затворе сумњиву личност.

Доста је интересантна слика Бритова „Am Bahnhofs“. Сигурно је један влак дошао а други само што се није кренуо. На тој слици је уметник врло верно и вешто приказао ону журбу, ону нестрпљивост, оне разне физијономије, које се у опште могу видети по већим железничким станицама. Тамо тврдица броји новце, њега посматра имућан грађанин па га помало и исмева. Мало даље од њих опет нервозан путник погледа у свој сат и жељно очекује полазак влака. Ту су вам љубавници, трговци, занатлије, војници, облигатни Енглези и модерни крадљивци.

Јулије Блас, брат сликара Еугена Бласа, који се тако исто родио у селу Албану, 1845 године, мајстор је у сликању коња. То је посведочио и својим радовима на овој изложби. Све његове слике одликују се добрим цртањем и лепим колоритом.

А. Хиршл изложио је слику „Aphrodite“. Слика нам показује богињу љубави, како се рађа из морских таласа, јер ено још сањиве очи својом нежном ручицом таре. Исту тему су француски сликари Кабанел и П. Бодри много лепше извели. Мисао дакле није оригинална, али је сретна и сретно је изведено тело саме Афродите, али они таласи околе ње изгледају као санте леда; па и она морска пена изгледа смрзнута. Сумњам да се не ће та лепа, гола богиња у томе леду и сувише расхладити, те тако са јаком кијавицом отићи горе на Олимп.

Пољско сликарство није на овој изложби најбоље заступљено.

Данас се за сликарске радове пољских сликара интересује цела образована Европа. Целом изображеном свету познати су сликарски радови пољских великих мајстора, као што су Матејко, Сјемирадеки, Брандт и Герзон, а у новије доба врло су популарна постала имена: Похвалски, Ковалски, Хелмонски, Малчевски, Фалат, Ана Билинска, и многи други. Ови млађи уметници одликовани су већ више пута

по разним светским сликарским изложбама највећим одличјем.

Већ сам пре споменуо сада већ чувеног портретисту К. Похвалског. Осим њега ту је и Т. Рипковски. То је један од млађих даровитих сликара, који најрађе тражи мотиве својим сликама у својој домовини. Тако врло радо црта њена дуга и широка поља, њене мале, опале, трском и сламом покривене кућице; црта своје земљаке у њихову лепом и богатом оделу; црта живот сеоских прљавих улица руске Пољске и Галиције. Нека се тужна и меланхолична сета разасула по свима тим сликама и даје им особену драж.

На овој изложби је изложио Рипковски „Вашир у Скалату“ и неке аквареле „Из циганског живота“. Све његове слике одликују се сигурним цртањем и лепотом боја.

Пољак Т. Ајдукијевић добар је портретиста, али још бољи цртач коња. Он је више пута пратио цара Франђу Јосифа I у лову и при војним вежбама, и после је многе своје доживљаје и пријатне утиске умео врло вешто кичицом да изведе. Т. Ајдукијевић није у самој ствари дворски сликар, али сам цар и цела царска породица веома симпатишу са елегантном сликарском маниром тога уметника. Он данас једини израђује начуцбине двора и царске породице. И ове је године изложио коњаника.

Пољак З. Ајдукијевић тражи мотиве својим сликама понајвише у тужној историји свога народа, и у тим се радовима показао као добар патријота, песник-сликар и мислилац. На овој изложби изложио је само једну слику. Слика нам приказује почетак борбе у пољско-шведском рату. Прави јунаци ове доста оригиналне слике јесу четири коња, који вуку топ. Али се ти јунаци нису најмање јуначки понашали, јер, чим је први пут топ опалио, поплашили се, напустили топ, па сада праше преко широких поља. Положај коња при бегању уметник је врло природно приказао; једино би се могло пребацити боји, која у многом квари утисак те оригиналне слике.

Колико је мени до сада познато, од свију светских модерних сликара ни један није кадар тако лепо и верно насликати мирну воду, мање таласиће, узбуркану реку, валовито море и снег, као руски сликари. Најбољи сликар вода јесте Рус Ајвазовски, а највештији сликар снега јесте опет Рус Васили Верешча-

гин. За овим уметником долази врло добар сликар снега, и то Пољак А. В. Ковалски. Његове две слике спадају међу најбоље радове на овај изложби. Једна од тих слика приказује зимску ноћ. Предео је покривен дубоким снегом. На дну слике испод дубоког снега провирује по која мала кућица, у којој светлуца слаба светлост. У предњем делу слике види се по које дрво или жбун, а на чистини стоји курјак, подигао главу па посматра село, у којем ће да потражи хране. Особито је лепо извео уметник око у курјака и лепо приказао хладну зимску ноћ, и то једну од оних ноћи, кад земља изгледа да се сва смрзла. На плавоме небу још се светлуцају небеска кандила. Над целом околином види се хладна, тужна и бледа светлост.

Друга слика истога уменика приказује „Залазак сунца.“ Последњи зраци злаћаног сунца лубе оно богато класје по њивама пољских Карпата.

Пољаци Ј. Стика, А. Косак и П. Стахијевић, опет врло добри сликари, на овој изложби нису заступљени најлешним радовима.

Још да рекнем коју о сликарима предела, о уметницима што цртају природу.

Мени изгледа да оцрти неких предмета нису никако добро нацртани. Боје неких предмета добро су погођене, но има овде и таквих слика, чији колорит у природи са свим другачије изгледа. Има нацртаних понора, грдних шума, узбуркана мора, разних годишњих времена, дана и ноћи; има и страшних бура; али ни једна од тих слика не може човека да усхити и занесе. Многима се има по што шта замерити. Њихови понори ни најмање не изгледају страшни, њихова бура није ни најмање величанствена, нити је њихово цвеће лепо као цвеће у природи. Врло слаби су им одсеви ведра дана, а ни најмање није лепа њихова рујна зора и златно вече.

* * *

Колико сам могао, ја сам штованим читаоцима „Стракилова“ ако не верно приказао

Беч

слике на овој изложби а оно их бар донекле упознао са старим и новим аустријским сликарима.

Споменуо сам старије аустријске сликаре, који садањим својим радовима заиста показују, да су остарели, а некоји млађи људи изгледају ми, као да су на свет дошли са застарелим идејама, јер у својим радовима не показују ни најмање јак дух и силне осећаје.

По количини изложених слика ова изложба спада међу богате изложбе, али међу тим изложеним сликама има врло мало интересантних. Ово је изложба, где човек може много да види а при том да врло мало мисли и осећа. Старији уметници раде добро, али бечкој публици показују врло мало нових идеја; млађи пак сликари са новијим идејама не показују велик напредак.

Кроз ту изложбу можете са свим мирно корачати, без икаква узбуђења и раздражења, без икаква чуђења и дивљења; нема слике, која вас може зачудити, наљутити и ражалостити, која може побудити силније осећаје. Ова изложба изгледа ми као неки сликарски вашар, на коме нема много пазара, јер нема изврсне робе.

Она није била у стању, да нам, као и друге светске изложбе, даде праву слику данашњег сликарства у свима његовим, разноврсним струјама.

А сад још у најкраћим потезима да јавим биланс ове изложбе. На овој изложби било је до осам стотина радова, међу којима портрет заузима најодличније место, историских слика готово и нема, религијозно и идеално сликарство мало је боље заступљено, предели и жанр-слике су најбоље заступљене. Осталих врста слика, као акварел, пастел, темпера, има опет врло мало.

Од немачких уметничких градова најбоље су заступљени Минхен и Диселдорф. На овој изложби има нешто мало слика од шпанолских и талијанских уметника, али нема радова од француских, руских, енглеских и скандинавских уметника.

Од домаћих сликара Бечлије заузимају прво место, после њих долазе Пољаци а за њима Мађари са доста добрим радовима.

Павло Лагарик

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРВА ЈУГОСЛОВЕНСКА ШТАМПАРИЈА У XV ВЕКУ*

од В. Јагића

Југословени насељени на Балканском полуострву морали су у XIX веку дуже чекати на прву железницу, него у XV веку на прву штампарију. Још није био ни протекао век, у коме се изумела вештина штампања, а војводство Зета, данашња Црна Гора имајаше већ своју штампарију, која беше уједно и прва српска штампарија. Народна традиција, која као што је познато, није свагда поуздана, ставља ову штампарију на Ријеку, која се улива у Скадарско језеро, а близу места Обода. Ту се и у најновије време — као што ми је писмено саопштено — наилазило на рушевине од оне куће, у којој је та штампарија била. Шта више вели се, да се пређе чак и на слова наилазило. За сада су сви ови подаци недоказани, и ја их само напомињем, али хоћу да истакнем, да се у старим штампаним књигама нигде не спомиње Обод, али се за то у исалтиру — поред кога је и хорологијум — штампаном год. 1495 изрично спомиње Цетиње, као место, где се књига штампала. Са свим је појмљиво, да је вештина штампања — која је најбоље дошла свештеницима, да њоме реч божју шире — нашла склоништа у манастиру на Цетињу, који је мало пре тога и био подигнут (1484). По свој прилици да је та замисао потекла од оснивача цетињскога манастира, господара зетског Иван-бег Црнојевића, који је и митрополиту зетском кир-Вавили наредио, да своју столицу из Жабљака премести у манастир цетињски. Биће дакле, да је у њему цоникла замисао, да нови манастир не дарива као што је пређе бивало старим рукописима, него да онде подигне штампарију. Но тек његов син Ђурђе Црнојевић испуни очину жељу.

Оба ова, и отац и син, имали су веза са моћном суседном републиком млетачком, која је у оно време у Далмацији већ и Котор имала у својим рукама. Обојица беху ожењени из Млетака, одакле је и долазила култура у стење њихово, а тамо је и њихова политика налазила ослонаца. Није дакле ни чудо, да су прво у Млецима

уpoznали вештину штампања, а оданде је пресаднили и у своју домовину. То се до душе нигде изрично не спомиње, али сами догађаји јасно то показују. Како је Ђурђе Црнојевић одвео невесту из Млетака, били су одмах пренесени из Млетака у Цетиње и неки почци и угледи нове вештине. Тамо је морао онај, који ће предузети штампање на Цетињу, ако не готова слова набавити, а оно бар научити, како се праве.

Тешко да је то био поглавар земаљски Ђурђе Црнојевић, него ће то бити Црногорац калуђер Макарије (по свој прилици из цетињскога манастира) који се спомиње у предговору и поговору прве и друге штампане књиге. Тај Макарије је родом из Црне Горе. Може се узети, да је он био главни технички радник у овоме подuzeћу, које је предузео Ђурђе Црнојевић, а не његов отац Иван-бег. Без сумње су они, а не сиромашни калуђер, спосили трошкове, који су скопчани са овим подuzeћем. У обема Србуљама (у оној од 1493/94 и у оној од 1495) спомиње се с поштовањем Ђурђе Црнојевић као душа овога подuzeћа; по нашем данашњем схватању био је он накнадник или издавач. Као мотив штампања наводи се оскудица у књигама; с тога је, вели, прегнуо, да обогати хришћанске цркве књигама, које су постале ретке услед пљачкања и пустошења Агарјана (Турака). У поговору се вели, да је он сам „саставио форме“. Ја то место не бих од речи до речи схватио, него држим да се ту подразумева његов налог да се слова начине.

Можемо рећи, да је главни радник око штампања био горе споменути Макарије „из Црне Горе“. Свакако је он у Млецима изучио техничку страну овога подuzeћа, камо га је може бити још Иван-бег са сином послао, да му буде пратилац и саветник. Не знамо да ли му је Иван бег или тек син овога наложио, да изучи послове око штампања. Напоменућемо, да је баш у то време било више Југословена у Млецима, који

* Овај чланак штампан је у бечким новинама „Wiener Zeitung“ бр. 146. од о. г.

су ту као штампари делали. Познати су добро Андрија Јаков Палташић из Котора, даље Бонина де Бонини из Дубровника и Ђорђе Далмата (Далматинац). Прва двојица су штампали многа латинска и италијанска дела у седмој и осмој десетини XV века. Сем тога не треба заборавити, да је већ г. 1483 шт мпан први глаголеки мисал у Млецима а год. 1492 како изгледа први глаголеки бревијар опет у Млецима. Свакако су при том послу морали учествовати хрватски (глагољски) попови, било као издавачи или редактори, било као штампари или коректори.

Према томе дакле није било ни најмање тешко вештом калуђеру црногорском, да тада у Млецима изучи вештину штампања.

На ипак врло је тешко рећи, какве су се припреме за ово подuzeће спремиле у Млецима. Помишљајући на разне прилике и моменте држим да ће тешко бити, да су готова слова пренесена била из Млетака на Цетиње. У старим књигама на два места читамо, да је Макарије својеручно радио (рукоделисах). Тешко да се ту мислило само (просто) на слагање слова. Макарије се је више разумевао него обичан слагач, при штампању он је бар највише поучавао друге калуђере, којих је приличан број требао, при штампању прве књиге. У Србуљи од год. 1493/94 изрично се у поговору спомиње, како је при штампању овога првог дела радило 8 људи пуну годину дана. Тешко да би у поговору (дакле при крају свршеног дела) стајала ова напомена, да није била истинита. Прва радња је као што видимо врло споро текла. У предговору се вели, да се са штампањем почело 1493 (тачнијега одређења нема, може се узети, да је отпочето у прва два месеца у години) а дело је било готово 4 јануара 1494. Ако се дакле мисли, да је Макарије при тој радњи учествовао и то у оном смислу како се онде спомиње „рукоделисати“ (manu facere), ако се даље узме да је митрополит кир Вавила забележио време, то онда одатле закључујем, да је Макарије као искусан човек тек код куће на Цетињу изрезао из дрвета слова и вишете за дело. За доказ да се та радња заиста на Цетињу извела сведочи још један појав, наиме тај, што у цсалтиру од г. 1495, поред све идентичности слова са словима у првом делу, онамамо веће богатство и разноликост у словима, сем тога више нових слова, којих нема у Октоиху. Тешко је помислити да су ова слова накнадно донесена била из Млетака на Цетиње; у цетињ-

скоме манастиру седео је вештак у томе послу, много заслужни Макарије.

Елеганцију Макаријевих слова сви једнодушно хвале. Да би његову заслугу истакли, доста је само напоменути, да се нити књига штампана у Кракови год. 1491, нити књиге, које су већином доцније штампане у Млецима, не могу упоредити са Макаријевим књигама. Када је у педесетим годинама П. Ј. Шафарик хтео ићи поглед штудији старо-словенскога језика, хтео да уленна ћирилицу, то су ме пре свега пред очима лебдела дела Макаријева. Његов план, који је извео у Прагу код Готл. Хаса, не испуни се са свим. Још и данас можемо у штампарском погледу много што шта научити из лепо штампаних цетињских књига.

По нашем, до сада доста непотпуном знању, штампана су на Цетињу три различна дела: Октоих у г. 1493/94, Цсалтир, поред кога је хорологијум (часловац) у г. 1495 и еухологијум, за који не знамо када је штампан, јер до данас се није нашао ни један екземпляр, који би имао поговора.

Од Октоиха сачувало се доста примерака, али је врло мало потпуно сачуваних са пред- и поговором, као што је таки екземпляр у дворској библиотеци у Бечу. Још немамо на жалост библијографије ових старих штампаних књига. Ни старија Шафарикова библијографија, нити млађа, коју је пре десет г. саставио Русе библијофил Каратајев, нису тачно све појединости означиле. О томе ћу на другом месту потање расправљати, а овде ћу само да напоменем, да би нас потанко упоређење појединих примерака овога Октоиха довело до уверења, да се Октоих не брзо у идућим годинама поново штампао, те би према томе имали два издања једног истог дела са истим словима. Дубље проучавање мора ову моју претпоставку на чисто извести.

Друго дело постало је у истим приликама, као и прво Издавалац овога дела такођер је Ђурђе Црнојевић, а калуђер Макарије технички пословођа при штампању. Не само да су слова у слогу једнака са словима у првом делу, него и вишете на и шаре у почетних слова једнаке су са онима у Октоиху. Како се овде у поговору Цетиње изреком спомиње, као место где је књига штампана, то онда према идентичности слога можемо закључити, да је и Октоих штампан на Цетињу. У дворској библиотеци у Бечу има ова Србуља. Она је до душе потпуна, али није тако добро очувана као она прва.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

О трећем делу цетињске штампарије не могу ништа поуздано рећи. Библијографи (Шафарик, Каратајев), који су имали при руци одломке овога еухологијума, веле, да су слова у еухологијуму једнака са онима у прва два дела, те према томе држе, да је и ова књига штампана на Цетињу дарекљивошћу за време Ђурђа Црнојевића под руковођењем калуђера Макарија.

Године 1496 оставља Ђурђе Црнојевић своју домовину, јер му владу отима брат његов Сте-

фан, који признаде турско господство. Са женом и децом склања се Ђурђе у Млетке. По свој прилици да га је у туђину пратио и верни му поданик Макарије. Шта је са штампаријом било, не знамо. До сада се није могло утврдити, да је штампарија почела по ново радити у XVI веку. Изгледа да се то тешко могло десити, јер у том веку јављају се друга места, у којима се почело штампати.

Преглео *Ј. Радонић.*

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ

Књиге за народ, издаје „Матица Српска“ из задужбине Петра Коњевића. Свеска 37.

Пчеларство, за народ написао Иван Маширевић. Накладом срп. књижаре и штампарије Браће М. Поповића. У Новом Саду.

Још две године на ће бити по века како је славни Ђерзон ударио темељ умном пчеларењу у Немачкој својом кошницом са покретним сањем и својом теоријом о пчеларству. Семе, које је Ђерзон посејао по Немачкој, лепо је изникло и толико плода допело да га почеше сејати и Талијани, Енглези, Американци, Руси, Чеси, Маџари. Најпосле га почеше сејати Срби и Французи. Има преко петнаест година, како се поче и код нас Срба озбиљно ширити рационално пчеларење. Пре десет година покренут је економски лист „Привреда“, у којем се и пчеларство неговало. Држале се две скупштине пчеларске, једна у Вел. Бечкереку, а друга у Српском Итебеју. Три године излазила је „Пчела“, српски илустрован пчеларски лист. Све је то покретало и подизало на рационално пчеларење. Али је највише код нас ширила и подигла умно пчеларење српска православна карловачка богословија. Петнаест је година како се ту предаје пчеларство и за тих петнаест година изашло је из ње доста богослова који су данас свештеници и који данас по свима крајевима Австро-Угарске, где живе Срби, шире рационално пчеларење. Да се пак у богословији карловачкој завело пчеларство као облигатан предмет, припада сва хвала и слава познатом повесничару Иларијону Руварцу, који је у оно време био ректор у богословији карловачкој. Пошто је по рескрипту одређено да се предаје рурална економија у богословији и пошто је пчеларство један део руралне економије, то г. И. Руварац заведе пчеларство у богословији, знајући

да се њиме подиже материјално благостање и морал. За ових петнаест година увек су богослови учили пчеларство с великом љубављу и вољом, а гдекоји међу њима заносили су се њиме. Таки су били богослови, који су данас свештеници, Јован Милојевић, Сава Косановић, Г. Илић, Јован Живковић, Ваца Латинкић, Милутин Гавриловић, који су писали с успехом чланке из пчеларства по новинама пчеларским. Међу овима — рекао бих — да је са највећом страшћу заволео пчелу Иван Маширевић. Из љубави према пчели и из љубави према народу српском никла је и његова књига: *Пчеларство*, која је награђена из задужбине Петра Коњевића и коју ја од свега срца препоручујем свима почетницима у пчеларењу.

Књига је ова написана јасно и разумљиво, стоји на здравом темељу Ђерзонове науке и у њој се у практичном делу изнаша оно, што се досад искусило за најпрактичније. Сваки почетник, којему дође ова књижица у руке, не ће залутати у лавиринат с небројеним кошницама него ће се одмах упознати с оним што се праксом показало најбоље.

А сад још ово: Који буде читао ову књижицу, нека исправи на стр. 15, те нека дода у место „пчелина је жаока цевчица“ пчелина се жаока састоји из жаоке, која није шупља, него је икљбљена споља од горе до доле. Горе је дебља, а доле је све тања и тања. С једне и с друге стране жаоке има по једно копље, које свако има од врха горе до десет стреластих зарезотина. Та копља глатком својом страном обухватају жлеботину жаоке. Осим овога има још два крака с једне и друге стране тих копља, тако да та два копља и та два крака, кад се једно с другим саставе, чине са жлеботином

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

жаоке шупљину, кроз коју пчела пушта отров. На страни 15 и 16 стоји ово: „И ако су радилицама закрјљавили спољни органи, ипак се кад и кад нађе некада да у по гдекојој кошници, која је остала давно безматок, носи јаја по пчелиним ћелицама, али само неоплођена, из којих се излегу мали трutowи, које наш народ зове „дивља пчела“, а таква се пчела зове „назовиматица“. Овде ваља запамтити да дивљу пчелу не належе назовиматица него права матица, која је остарела и потрошила семе из семеначе (receptaculum seminis) а назовиматица носи увек јаја трutowека у трutowеке ћелице, ако их има у кошници.

На стр. 18 каже се да се нектар „претвара у прави мед у првом стомаку“. То ваља исправити. Нектар се претвара у мед, кад пролази кроз жлезде, којих има две у глави и једна у нагруднику. Пљувачка тих жлезда инвертира нектар (тршчани шећер) у мед (воћни и грожђани шећер).

На страни 36 стоји: „Саће се може употребљавати пре две године за легло, а после се може ово саће још две године употребљавати само за мед, јер се за прве две године ћелице од кошуљица прошастог легла тако смање, да се не могу за легло употребити, јер би излазили из таквих ћелија, ако би матица запљувала, мале и крјљаве пчеле, које није никако за рад“. То није истина. Тако се мислило, али се данас то пориче. У медншту пак може се саће употребљавати небројено година доклегод траје.

На стр. 38 стоји: „Кад се матица додаје у овим кавенчићима, не ваља је дуго оставити затворену, јер може да постане неплодна“. Ту је требао писац казати да матицу ваља одмах после 24 сахата пустити, како се види да су пчеле према матици лепо расположене.

На стр. 70 говори се како се куга пчелиња лечи салицилном киселином. То се некад лечило салицилном киселином, али пошто је то лечење врло комплицирано, то се сад лечи та ужасна болест јачим средством, карболном киселином.

На стр. 22 стоји: „Па ипак има још и данас много пчелара, особито код сељака, који пчеларе са простим плетарама — но ти се данас не могу сматрати правим пчеларима него пре непријатељима пчела. Није ли то нечовечно, кад сирота пчелица неуморно и дању и ноћу преко целог лета ради, куни мед и гради восак, највише своме госи, а кад дође јесен, а он да јој благодари угуши је сумпором или је на разне друге начине убије. Берзонком је све то уклоњено; њоме можемо преко целог лета vadити мед, а на јесен је опет оставити за пресад, па ти од године до године увек носи грдицу добит. Дакле ова је књижица намењена и у прилог тога, да се пусти онаково, а широм да се прихвати оваково пчеларење“. Као што се види из овога, писац је занесен Берзонавац. Али пошто се рационално пчеларење не може одмах раширити на све стране, јер је са већим трошком и трудом скопчано, то држим да није на одмет ни пчеларење са простим кошницама само ако се добро познаје живот и рад пчелињи. Прости пчелари не могу се назвати „непријатељима пчела“ зато што пчеле туше, јер они не знају друкчије пчеларити, ваља им показати да се не морају пчеле тушити ни у простим кошницама. Ваља им показати да није економски тушити пчеле сумпором. Кад би било нама на корист тушење пчела, онда то не би било неморално. Али је тушење пчела некономски т. ј. не иде нама на корист, зато је тушење пчела управо луд посао. Али док се рационално пчеларење не рашири, па и кад се у све крајеве нашега народа рашири, не ће простих кошница сасвим нестати, а и не треба да нестану као што би хтео г. Маширевић, јер и оне имају своју добру страну, ма да се с њима не може са таким добити пчеларити као са берзонкама. Да то докажемо, није место у овом листу.

Ми препоручујемо ову књижицу и желимо да се што већма рашири међу пчеларе и пријатеље пчеларства.

Крловци.

Јов. Живановић.

САДРЖАЈ: Песништво: Драшко. Мрки Вук. — Уметност: Са сликарске изложбе у Бечу. — Књижевност: Прва југословенска штампариа у XV. веку. Књижевне оцене.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 п. за по год., 1 ф. 25 п. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.